

การศึกษาการดำเนินการนิเทศการสอนและการพัฒนาตนเองของครู ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย
จังหวัดกำแพงเพชร ราชอาณาจักรกัมพูชา

A STUDY OF THE OPERATION OF INSTRUCTIONAL SUPERVISION AND
SELF-DEVELOPMENT OF TEACHERS IN HIGH SCHOOLS
IN KAMPONG THOM PROVINCE, THE KINGDOM OF CAMBODIA

นายฤทธิ ตัน *

Mr.Rithy Tann

ผศ.ดร.จุไรรัตน์ สูดรุ่ง **

Asst.Prof.Jurairat Sudrung, Ph.D.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานนิเทศการสอนและการพัฒนาตนเองของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดกำแพงเพชร ราชอาณาจักรกัมพูชา ประชากร คือ โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่อยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 20 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างการนิเทศการสอน จำนวน 240 คน ด้านการพัฒนาตนเองของครู จำนวน 20 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง โดยโรงเรียนจะเป็นผู้คัดเลือกรายชื่อให้ เครื่องมือเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ผลการวิจัยการดำเนินการนิเทศการสอนพบว่า ด้านการเตรียมการก่อนการสังเกตการสอน โรงเรียนมีการแต่งตั้งให้หัวหน้าหมวดวิชาเป็นผู้สังเกตการสอน มีการแจ้งวันเวลาของการสังเกตการสอนและมีการสังเกตการสอนเดือนละครั้ง ให้ครูส่งแผนการสอนก่อนเปิดภาคเรียน และใช้เครื่องมือสังเกตการสอนที่กระทรวงกำหนดให้ ด้านการสังเกตการสอน พบว่า มีการสังเกตสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน สังเกตการดำเนินการสอนทั้ง 5 ขั้น เครื่องมือเป็นแบบบันทึกการสังเกตการสอน ด้านหลังการสังเกตการสอน มีการวิเคราะห์ผลจากการสังเกตการสอน โดยให้ครูมีส่วนร่วมแล้วให้ข้อมูลย้อนกลับ ให้คำแนะนำวิธีการควบคุมชั้นเรียน การแสวงหาวิธีต่าง ๆ เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาการสอนด้วยตนเอง มีการติดตามพัฒนาการการสอนของครูด้วยการสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนในครั้งต่อไป

การพัฒนาตนเองของครู พบว่า ด้านการเตรียมการสอน ครูมีการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ ตำราเรียน หนังสือตำราต่างประเทศ อินเทอร์เน็ต เพื่อหาค้นคว้าและวิธีคิดที่หลากหลาย นำมาวิเคราะห์และเลือกเนื้อหาที่สำคัญ ๆ นำไปเขียนแผนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ครูมีการจัดกิจกรรมการสอนตามลำดับ 5 ขั้นตอน มีการใช้เทคนิควิธีสอนที่หลากหลาย สอนให้นักเรียนรู้จักคิดวิเคราะห์และส่งเสริมให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม ครูมีสอนพิเศษนอกเวลาวิชาการเพื่อหารายได้เพิ่มและให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนเสริมเพิ่มจากการเรียนในเวลาปกติ ด้านการประเมินตนเองของครู พบว่า ครูมีการวิเคราะห์พฤติกรรมการสอนหาจุดบกพร่องของตนเอง โดยสังเกตความตั้งใจเรียนของนักเรียนแล้วย้อนกลับไปคิดกระบวนการดำเนินการเรียนการสอนของตนเองใหม่ เพื่อนำมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนในครั้งต่อไป

* นิสิตมหาบัณฑิตสาขาวิชานิติศาสตร์และการพัฒนาหลักสูตร ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: tannrithy@yahoo.com

** อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์และการพัฒนาหลักสูตร ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: jurairat.s@chula.ac.th

ISSN 1904 - 4491

Abstract

The objectives of this research were to study the operation of instructional supervision and self-development of high school teachers in Kampong Thom Province, the Kingdom of Cambodia. The population of the study consisted of teachers from 20 high schools located in Kampong Thom Province. The sample of 240 teachers were used to view the operation of instructional supervision through questionnaires while 20 other teachers were selected to provide information on the self-development by each school through semi-structure interview.

The results of the operation of instructional supervision have revealed that: Pre-observation: The schools have assigned the head of each subject to be instructional supervision, they have announced that there will be the classroom observation once a month, and all of the teachers had to submit the lesson plans before starting semester. The tools of the Ministry of Education for youth and sports have been used by the supervisor. Classroom observation: There were 5 steps of the instructional process which were needed to be observed including the classroom environment by using recording observation form.

Post-observation: After finishing the first two steps, the supervisor gave an analysis of the observation. Then the supervisor and teacher had a meeting to discuss the feedback from the observation, comment on how to control the classroom, search for more instructional methods to improve teaching by themselves, and followed up with teachers' improvement for the next observation. Part of self-development teachers revealed that for Preparing instruction: Teachers had to search text books, teacher manuals, documents, foreign-texts, and the internet in order to identify the varieties of content and differential conceptions. Afterwards, they had to analyze and chose the main content to add in lesson plans. Instruction: Outstanding teachers have taught lessons by following 5 steps of lesson plan processing, using technical skills, giving students the task of analysis processing, and encouraging students to work in a group. Furthermore, the teachers had taught in private classes in order to give more benefits to the students. Moreover, they used their free time for tutorials to study after class. Self-assessment: The teachers have made the analysis of their instructional performance to identify problems in order to improve their teaching in later sessions.

คำสำคัญ: การนิเทศการสอน การพัฒนาตนเองของครู

KEYWORDS: INSTRUCTIONAL SUPERVISION SELF-DEVELOPMENT OF TEACHERS

บทนำ

เนื่องจากราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นประเทศที่มีสงครามกลางเมือง (สมัยสงครามเขมรแดง) เป็นระยะเวลานานกว่า 3 ปี ซึ่งทำให้มีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และการเมือง การปกครอง รวมทั้งได้ทำลายระบบการศึกษาของกัมพูชาเกือบจะสูญสิ้น หลังจากสงครามได้สิ้นสุดลงจนถึงปัจจุบันที่มีระบบการปกครองประเทศตามแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มาเป็นระยะเวลาประมาณ 20 ปี การพัฒนาประเทศชาติมีความลำบาก และขาดแคลนทรัพยากรมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะไม่มีโรงเรียนเพียงพอสำหรับให้เด็กเยาวชนกัมพูชาได้เข้าเรียนอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในชนบทที่อยู่ห่างไกล จากสาเหตุนี้จึงเป็นปัญหาต่อการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า

ปัจจุบันประเทศกัมพูชาได้มีการวางแผนพัฒนาให้มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพทางการศึกษาให้มากยิ่งขึ้น สอดคล้องตามนโยบาย การพัฒนาประเทศระยะที่ 2 ตามแผนยุทธศาสตร์สี่เหลี่ยมผืนผ้า (Rectangle Strategy) ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศของรัฐบาลราชอาณาจักรกัมพูชา ที่มีสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า

เดจ ฮุน เซน เป็นนายกรัฐมนตรีสมัยปัจจุบัน ในการพัฒนาการศึกษาระหว่าง ปี ค.ศ. 2009-2013 กระทรวง
อบรม เยาวชน และกีฬา ราชอาณาจักรกัมพูชา มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนานักเรียนให้เป็นเยาวชนที่มีคุณภาพ มี
คุณธรรม จริยธรรม ความรู้และทักษะชีวิตพื้นฐานในการดำรงชีวิต เพื่อตอบสนองนโยบายตามยุทธศาสตร์
สี่เหลี่ยมผืนผ้า (Rectangle Strategy) ของรัฐบาลกัมพูชา

การจัดการศึกษาในประเทศกัมพูชากำหนดให้โรงเรียนของรัฐจัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตร
เดียวกันทั่วประเทศ โรงเรียนที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายต้องจัดการเรียนการสอนเนื้อหาแต่ละวิชาให้
ทันตามที่กระทรวงกำหนด กระทรวงได้มอบอำนาจให้แต่ละจังหวัด แต่ละโรงเรียนได้มีการกำกับ ติดตาม ดูแล
การจัดการเรียนการสอนด้วยตนเอง โดยให้มีการนิเทศการสอน เพื่อดูติดตามการจัดการเรียนการสอนของครู
ดังนั้นผู้อำนวยการโรงเรียน ครูหัวหน้าหมวดวิชา ต้องเป็นผู้มีหน้าที่ตรวจสอบการจัดกิจกรรมการเรียน
การสอน การปฏิบัติงานให้ครบตามที่กระทรวงกำหนดให้ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีผลสัมฤทธิ์ทาง
การเรียนของนักเรียนสูงขึ้น

การนิเทศการสอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุง ส่งเสริมให้ครูมีความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพทั้งใน
รูปแบบรายบุคคลและแบบกลุ่ม ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โดยนำเอากระบวนการนิเทศ
เข้ามามีส่วนช่วยในการจัดการเรียนการสอน ให้ครูมีความรู้ ทักษะ และเทคนิคในการปฏิบัติการสอน การผลิต
สื่อและนำเสนอไปใช้ในการสอนได้อย่างเหมาะสม และให้ครูรู้จักพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องมีประสิทธิภาพใน
การจัดการเรียนการสอน พัฒนาผู้เรียนได้ตามเป้าหมายของการศึกษา (Adams & Dickey, 1953, อ้างถึงใน
จุไรรัตน์ สุตรุ่ง, 2552; Alfongso and others, 1981; Glickman and others, 1990; Oliva, 1981;
Wiles and Lovell, 1983)

การนิเทศการสอนใช้หลักในการดำเนินการตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ การมีมนุษยสัมพันธ์
การเป็นประชาธิปไตย ให้การช่วยเหลือ สร้างแรงจูงใจกระตุ้นการทำงานของครู โดยดำเนินการอย่างเป็นระบบ
และต่อเนื่อง เน้นการให้ความร่วมมือระหว่างผู้นิเทศและผู้ได้รับการนิเทศ (กรมกระทรวงอบรม เยาวชน และ
กีฬา จังหวัดกำแพงเพชร, 2005; Burton and Brueckner, 1955 อ้างถึงใน Sergiovanni and Starratt, 1988)
บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการนิเทศการสอนมีอยู่ 5 ฝ่ายด้วยกัน คือ ศึกษาธิการ ผู้อำนวยการ
โรงเรียน รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ หัวหน้าหมวดวิชาและครู โดยแต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกั
การนิเทศการสอนในลักษณะที่แตกต่างกันไป โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือ เพื่อช่วยเหลือ พัฒนา ปรับปรุง
การสอนของครูให้เป็นผู้มีความชำนาญเชี่ยวชาญในด้านวิชาชีพของตนเอง และส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนสูง เป็นที่พึงพอใจของผู้ปกครอง ชุมชน และประเทศชาติ (Wiles and Lovell, 1975;
Lucio and McNeil, 1979) สอดคล้องกับ Glickman and others (2010) ที่ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของ
ผู้นิเทศการสอนมีดังนี้ 1) งานการช่วยเหลือครูโดยตรง (Direct Assistance) คือการให้ความช่วยเหลือครูโดย
การเข้าไปสังเกตการสอน แล้วให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อชี้แนะให้ครูปรับปรุงการเรียนการสอนด้วยวิธีต่างๆ
2) งานพัฒนากลุ่ม (Group Development) คือ การประสานงานรวมกันทำงานเป็นกลุ่ม ประชุมร่วมกันเพื่อ
ปรับปรุงหาแนวทาง วิธีการจัดการเรียนการสอน 3) งานพัฒนาวิชาชีพ (Professional Development) เป็น
การเปิดโอกาสให้ครูได้เรียนรู้เรื่องใหม่ ๆ เพื่อให้ครูสามารถปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนได้ดีขึ้น และม
ีความชำนาญทางด้านวิชาชีพของตนเอง 4) งานพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) คือ
กระบวนการแก้ไขปรับปรุงการเรียนการสอนของครู ซึ่งผู้ทำหน้าที่นี้เทศช่วยครูปรับสาระการเรียนรู้ แผนการ
สอน สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนในชั้นเรียนและ 5) งานวิจัยเชิงปฏิบัติการ(Action Research) เป็น
การศึกษากระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างเป็นระบบ ผู้ทำหน้าที่นี้เทศสามารถช่วยให้ครูประเมิน
ตนเอง ปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนโดยผ่านกระบวนการทางวิจัยในชั้นเรียน

กระทรวงอบรม เยาวชน และกีฬา (1999) ได้กล่าวถึงการดำเนินการนิเทศการสอนโดยวิธีการสังเกตการสอนว่า ผู้นิเทศอาจแจ้งให้ครูผู้รับการนิเทศได้ทราบล่วงหน้า เพื่อให้ครูได้เตรียมตัวก่อน หรือไม่ต้องแจ้งให้ครูทราบล่วงหน้า เพื่อการปฏิบัติจริง ในการจัดการเรียนการสอนของครู โดยมีการดำเนินการสังเกตการสอนในชั้นเรียนดังนี้ 1) ชั้นการเตรียมการก่อนการสังเกตการสอน 2) ชั้นการสังเกตการสอน และ 3) ชั้นหลังการสังเกตการสอน

กรมกระทรวงอบรม เยาวชน และกีฬา จังหวัดกำแพง (2005) ได้กล่าวว่า ก่อนการสังเกตการสอนโรงเรียนควรมีการกำหนดแผนการสังเกตการสอน โดยมีการวางแผนดังนี้ 1) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสังเกตการสอนของครูให้ชัดเจนว่าจะไปสังเกตการสอนของครูเพื่ออะไร 2) กำหนดแต่งตั้งผู้รับผิดชอบทำการสังเกตการสอนของครู 3) วางแผนเลือกวิธีการสังเกตการสอนหรือใช้กิจกรรมใดในการสังเกตการสอน 4) วางแผนในการสังเกตการสอนระหว่างผู้สังเกตการสอนกับผู้ได้รับการสังเกตการสอน 5) วางแผนสังเกตการสอนอย่างสม่ำเสมอและกำหนดนโยบายในการนำผลหลังการสังเกตการสอนของครูมาปรับปรุงและพัฒนาครูอย่างไร และ 6) ประเมินการจัดการเรียน การสอนของครูและประเมินผลของแผนการดำเนินการนิเทศการสอน

การดำเนินการนิเทศการสอนเป็นการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอน ทั้งวิธีสอน การใช้เทคนิคในการสอน การควบคุมชั้นเรียน และคอยช่วยแก้ปัญหาเมื่อครูประสบปัญหา เช่น ปัญหาการจัดการเรียนการสอน การทำแผนการสอน และการควบคุมชั้นเรียน องค์ประกอบที่สำคัญของการสังเกตการสอนคือ เครื่องมือสังเกต การสอนมีสองแบบ คือ 1) เครื่องมือแบบเชิงปริมาณ เช่น แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ฯลฯ และ 2) เครื่องมือแบบเชิงคุณภาพ เช่น แบบไม่มีส่วนร่วม แบบสังเกตและบันทึกคำพูด บันทึกแบบสั้นๆ เป็นต้น

ตามกฎข้อกำหนดของกระทรวงอบรม เยาวชน และกีฬา ครูทุกคนต้องมีการเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน 5 อย่าง คือ 1) แผนการสอน กระทรวงได้กำหนดให้ครูเขียนแผนการสอน 5 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 ชั้นการตรวจ ความเรียบร้อยในชั้นเรียน ตรวจความสะอาด ตรวจวินัยและการแต่งกายของนักเรียน และสำรวจนักเรียนที่ขาดเรียน ชั้นที่ 2 ชั้นการทบทวนบทเรียนและการนำเข้าสู่บทเรียนใหม่ ชั้นที่ 3 ชั้นสอนบทเรียนใหม่ ชั้นที่ 4 ชั้นการวัดและประเมินผล และชั้นที่ 5 การมอบหมายการบ้านให้ไปทำที่บ้าน 2) สมุดบันทึกการประชุม ครูทุกคนต้องมีสมุดสำหรับจดบันทึกสาระการประชุมต่าง ๆ ในแต่ละครั้ง เช่น การประชุมชี้แจงนโยบายของกระทรวง การประชุมมอบหมายงานให้รับผิดชอบการประชุมกลุ่มหมวดวิชาเพื่อติดตามการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น 3) สมุดบันทึกคะแนนของนักเรียนแต่ละเดือน เพื่อติดตามพัฒนาการการเรียนรู้ของนักเรียนในแต่ละเดือนว่านักเรียนแต่ละคนมีความก้าวหน้าหรือไม่ 4) สมุดบันทึกการสอนทุกชั่วโมง เพื่อให้ครูได้ทราบว่า ในแต่ละห้องครูสอนบทเรียนถึงไหน เพราะตามระเบียบครูไม่ควรถามนักเรียนว่าชั่วโมงที่แล้วครูสอนถึงไหน อะไร อย่างไร เพราะแสดงให้เห็นว่าครูขาดการเตรียมการสอน และ 5) สมุดบันทึกนักเรียนที่ขาดเรียน ครูจำเป็นต้องบันทึกชื่อนักเรียนที่ขาดเรียนหรือเข้าเรียนในชั่วโมงที่ตนเองรับผิดชอบสอน เพื่อติดตามการมาเรียนของนักเรียนและป้องกันมิให้นักเรียนไปทำสิ่งผิดกฎหมายหรือเกิดอุบัติเหตุอันตรายในเวลาเรียน ถ้าหากว่ามีปัญหาครูจะได้มีหลักฐานอย่างชัดเจน

การพัฒนาตนเอง

ในประเทศกัมพูชาการพัฒนาตนเองของครูเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้ครูได้ก้าวทันต่อความเจริญทางเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโลกาภิวัตน์ นอกเหนือจากการได้รับการนิเทศการสอนแล้ว โรงเรียนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มีนโยบายจัดอบรมส่งเสริมให้ความรู้ครูเรื่องเกี่ยวกับการเรียนการสอน หรือการจัดหาหนังสือใหม่ ๆ มาให้ครูได้ศึกษาเพิ่มเติม เพราะฉะนั้น ครูจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เพื่อนำมาพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนให้ทันสมัยและเหมาะสมกับสังคมยุคปัจจุบัน

การพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการการจัดการเกี่ยวกับตนเองให้มีการปรับเปลี่ยนและจัดระบบพฤติกรรมของตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้า เพิ่มพูนความสามารถและศักยภาพของตนเองให้สอดคล้องกลมกลืนเหมาะสมทั้งด้านของตนเองและด้านการสร้างความสัมพันธ์กับสังคม เพื่อให้เกิดความปกติและมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง (บุญศรี คำชาย, 2545; วิทยากร เชียงกุล, 2552; วินัย เพชรช่วย, 2555)

เรียม ศรีทอง (2542) ได้กล่าวว่า การพัฒนาตนเองควรมีการปฏิบัติตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งขั้นตอนตามหลักวิทยาศาสตร์มีดังนี้ 1) การสำรวจพิจารณาตนเอง 2) การวิเคราะห์จุดเด่นและจุดบกพร่องของตนเองและศึกษาทำความเข้าใจผลการประเมินว่ามีปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินชีวิต โดยคิดหาแนวทางในการปรับปรุงพฤติกรรมของตนเอง และวิเคราะห์พฤติกรรมไหนที่ควรดำรงไว้ และพยายามค้นหาและพัฒนาตนเองกับการแสดงพฤติกรรมที่มีความเหมาะสมใหม่ ๆ เพิ่มเติมต่อไป 3) การกำหนดปัญหาและพฤติกรรมเป้าหมาย 4) การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวข้องกับปัญหาจะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมเป้าหมายที่ถูกต้องและเป็นแนวทาง การเลือกเทคนิควิธีการปรับปรุงตนเองที่เหมาะสม 5) การเลือกเทคนิควิธีและการวางแผนปรับปรุงตนเอง ศึกษาและพิจารณาถึงข้อดี ข้อเสีย และข้อจำกัดของแต่ละเทคนิควิธีและเลือกวิธีการที่เหมาะสม อาจกำหนดวัตถุประสงค์ที่ดีและกระทำได้จริง และ 6) การประเมินและขยายผลการพัฒนาตนเองเป็นการพิจารณาปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น และย้อนกลับไปทบทวนการประเมินตนเองหรือวิเคราะห์ตนเองใหม่

กรมกระทรวงอบรม เยาวชน และกีฬา จังหวัดกำแพงเพชร (2005) ได้ให้นโยบายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไว้ว่า คุณภาพการศึกษาในแต่ละโรงเรียน ขึ้นอยู่กับคุณภาพในการจัดการเรียนการสอน คุณภาพในการจัดการเรียนการสอน ขึ้นอยู่กับสมรรถนะของครูในการสอน และสมรรถนะของครูในการสอนขึ้นอยู่กับการที่ได้ลงไปช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ครูมีหรือชี้แนะแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุง เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน โดยส่วนใหญ่ครูยังต้องพึ่งพาตนเอง เนื่องจากรัฐบาลและโรงเรียนไม่มีงบประมาณในการจัดอบรมหรือจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ครู ครูต้องใช้ความมานะพยายามในการปรับปรุงตนเอง เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเกิดประสิทธิผลกับนักเรียนมากที่สุด การพัฒนาตนเองของครูทำให้นักเรียนมีความเชื่อถือในความเป็นครูมืออาชีพ สอนเก่ง ซึ่งจะส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการสอนพิเศษนอกเวลาเรียน

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดที่ยังไม่มีความเจริญมากนัก แต่เมื่อเปรียบเทียบกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับประเทศ พบว่า ผลการสอบในปีที่ผ่านมาของนักเรียนเกรด 12 ของโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดกำแพงเพชร ผลการสอบเกรด 12 มีจำนวนนักเรียนสอบผ่านเป็นจำนวนมาก คิดเป็นร้อยละ 87.54 ซึ่งเป็นที่พอใจของกรมกระทรวงอบรม เยาวชน และกีฬา จังหวัดกำแพงเพชร และเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพการจัดการศึกษาแต่ละโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

จากความสำคัญและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการดำเนินการนิเทศการสอนและการพัฒนาตนเองของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดกำแพงเพชร ราชอาณาจักรกัมพูชา ว่ามีการดำเนินการนิเทศการสอน และครูมีการพัฒนาตนเองอย่างไร เพราะตามนโยบายการจัดการศึกษากกระทรวงมีนโยบายในการพัฒนาระบบการจัดการศึกษาโดยให้กำแพงเพชรเป็นศูนย์ในการพัฒนาการจัดการศึกษาตามแบบอย่างโรงเรียนวิทยาลัยกำแพงเพชรเขตใต้ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชทานให้สร้างโรงเรียนนี้เพื่อช่วยเหลือและเป็นของขวัญทางด้านการศึกษาแก่ประชาชนชาวกัมพูชาและขยายไปจังหวัดอื่นๆ ทั่วประเทศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำเนินงานนิเทศการสอน ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดกำแพง
ราชอาณาจักรกัมพูชา

2. เพื่อศึกษาการพัฒนาตนเองของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดกำแพง
ราชอาณาจักรกัมพูชา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่อยู่ในจังหวัด
กำแพง ราชอาณาจักรกัมพูชา ในปีการศึกษา 2013 จำนวน 20 โรงเรียน

1.1 ผู้ให้ข้อมูลด้านการนิเทศการสอน ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ และ
ครูหัวหน้าหมวดวิชา จำนวน 240 คน

1.2 ผู้ให้ข้อมูลด้านการพัฒนาตนเองของครู ได้แก่ ครูที่มีชื่อเสียงและมีความชำนาญด้านการสอน
โรงเรียนละ 1 คน จำนวน 20 คน โดยสุ่มแบบเจาะจง ซึ่งโรงเรียนจะเป็นผู้คัดเลือกรายชื่อให้

ขอบเขตเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากกรอบแนวคิด ทฤษฎีของนักการศึกษาและของกระทรวงอบรม เยาวชนและกีฬา
(1999) ราชอาณาจักรกัมพูชา ได้ประมวลกรอบเนื้อหาการดำเนินการนิเทศการสอนและการพัฒนาตนเองของ
ครู เพื่อนำมาใช้ในการวิจัยดังนี้

การดำเนินการนิเทศการสอน

- การเตรียมการก่อนการสังเกตการสอน
- การสังเกตการสอน
- หลังการสังเกตการสอน

การพัฒนาตนเองของครู

- ด้านการเตรียมการสอน
- ด้านการจัดการเรียนการสอน
- ด้านการประเมินตนเอง

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย หมายถึง โรงเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับเกรด 10 ถึง
เกรด 12 ในจังหวัดกำแพง

การดำเนินการนิเทศการสอน หมายถึง การปฏิบัติการนิเทศการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย
โดยมี 3 ขั้นตอน คือ การเตรียมการก่อนการสังเกตการสอน การสังเกตการสอน และการดำเนินการหลัง
การสังเกตการสอน

สมุดรายงาน 4 เล่ม หมายถึง สมุดบันทึกการปฏิบัติงานประจำสำหรับครูแต่ละคนที่ทำหน้าที่เป็นครูใน
โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมี 1) สมุดบันทึกการประชุมต่าง ๆ ในโรงเรียน 2) สมุดบันทึกเกี่ยวกับการ
เรียนการสอนของครู 3) สมุดบันทึกคะแนนประจำเดือนของนักเรียนแต่ละเดือน และ 4) สมุดบันทึก
การขาดเรียนของนักเรียน

การพัฒนาตนเองของครู หมายถึง การพัฒนาตนเอง 3 ด้าน คือ ด้านการเตรียมการสอน ด้านการจัด
การเรียนการสอน และด้านการประเมินตนเอง ด้วยตนเองของครูโดยใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมหรือ
สนับสนุน ทำให้ตนเองมีพัฒนาการด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะในการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ มี 2 ฉบับ คือ 1) แบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินการนิเทศการสอนเป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist) 2) แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของครูเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยการแจกแบบสอบถามไปยังผู้ให้ข้อมูลในโรงเรียน และขอความอนุเคราะห์จากครูที่มีชื่อเสียงและมีความชำนาญด้านการสอนเพื่อขอสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองด้านการจัดการเรียนการสอน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การคำนวณค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ และนำเสนอผลการวิจัยเป็นคำบรรยายแล้วใช้ตารางประกอบ ส่วนแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองในการจัดการเรียนการสอนของครู ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำมาบรรยายเป็นแบบความเรียง

ผลการวิจัย

ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ พบว่า มีตำแหน่งเป็นครูหัวหน้าหมวดวิชา เพศชาย มีอายุมากกว่า 40 ปีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี มีประสบการณ์ในการทำงานในโรงเรียนอยู่ในระหว่าง 6 – 10 ปี และมีความรู้ในเรื่องการนิเทศการสอนจากการสนทนากับเพื่อนร่วมงาน

การดำเนินการนิเทศการสอน

การเตรียมการก่อนการสังเกตการสอน

การประชุมก่อนการสังเกตการสอน พบว่า โรงเรียนมีการประชุมแต่งตั้งผู้รับผิดชอบทำหน้าที่สังเกตการสอนในชั้นเรียน โดยส่วนใหญ่แต่งตั้งให้หัวหน้าหมวดวิชาเป็นผู้สังเกตการสอน มีการประชุมเพื่อแจ้งวันเวลาการสังเกตการสอน และชี้แจงการนำผลหลังการสังเกตการสอนมาใช้ในการปรับปรุงในครั้งต่อไป ทั้งนี้การประชุมมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้ครูมีการเตรียมแผนการสอนและสมุดบันทึกที่เกี่ยวกับการสอนไว้ล่วงหน้า

การแจ้งกำหนดการสังเกตการสอนของครูให้ทราบล่วงหน้า พบว่า โรงเรียนมีการแจ้งกำหนดการให้ครูทราบล่วงหน้า โดยแจ้งให้ครูได้ทราบด้วยวาจา และแจ้งในที่ประชุมประจำเดือน ส่วนใหญ่มีการไปสังเกตการสอนของครูเดือนละครั้ง

การกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ในการสังเกตการสอน พบว่า โรงเรียนมีนโยบายในการดำเนินการสังเกตการสอนตามที่กระทรวงกำหนด มีการติดตามการจัดการเรียนการสอนของครูในชั้นเรียนให้ทันตามกำหนดการของกระทรวง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ครูมีการเตรียมแผนการสอนล่วงหน้าก่อนการสอนทุกครั้ง

การเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตการสอน พบว่า ผู้นิเทศมีการเตรียมเครื่องมือสำหรับการสังเกตการสอนโดยใช้เครื่องมือที่กระทรวงกำหนดให้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินการจัดการเรียนการสอนของครู

การตรวจแผนการสอน และสมุดรายงาน 4 เล่ม พบว่า ผู้นิเทศมีการกำหนดให้ครูส่งแผนการสอนล่วงหน้าก่อนเปิดภาคเรียน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาบทเรียน การกำหนดลำดับขั้นตอนในการสอน การใช้สื่อ/กิจกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหา และวิธีการวัดประเมินผลหลังการสอน และมีการตรวจสมุดบันทึกรายงาน 4 เล่มของครู สมุดบันทึกเกี่ยวกับการเรียนการสอน สมุดบันทึกเกี่ยวกับการขาดเรียนของนักเรียน

สมุดบันทึกการประชุม และสมุดบันทึกคะแนนของนักเรียนแต่ละเดือน และตรวจดูว่าครูได้ทำการบันทึกอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอหรือไม่

การสังเกตการสอน

การสังเกตสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน พบว่า ผู้นิเทศมีการสังเกตสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนโดยดูว่าครูมีการตรวจความสะอาดในชั้นเรียน ตรวจวินัย การแต่งกายของนักเรียนตามกฎข้อบังคับของโรงเรียน ตรวจความเรียบร้อยในชั้นเรียน การจัดโต๊ะเก้าอี้ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและเลือกที่นั่งให้นักเรียนตามความเหมาะสมหรือไม่

การสังเกตพฤติกรรมการสอนของครูในชั้นเรียน พบว่า ผู้นิเทศสังเกตปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ความสามารถในการควบคุมชั้นเรียน ความรู้ความสามารถในการสอนเนื้อหาบทเรียน โดยผู้นิเทศจะเข้าไปนั่งในชั้นเรียนก่อนครูเริ่มการเรียนการสอน และนั่งสังเกตการสอนตั้งแต่ต้นชั่วโมงจนจบ โดยผู้นิเทศจะข้อมูลตรงตามที่เห็นไม่บันทึกตามความคิดเห็นหรือความรู้สึกส่วนตัว เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตการสอนส่วนใหญ่เป็นแบบผสมผสานเป็นเครื่องมือที่มีทั้งแบบตรวจสอบรายการและแบบเขียนบันทึกพฤติกรรมการสอนในชั้นเรียนของครู

หลังการสังเกตการสอน

การวิเคราะห์ผลจากการสังเกตการสอนของครู พบว่า ผู้นิเทศให้ครูมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตการสอน โดยร่วมพิจารณาพฤติกรรมที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และพิจารณาจุดเด่นและพฤติกรรมที่จะคงไว้

การประชุมแจ้งผลหลังการสังเกตการสอน พบว่า มีการประชุมร่วมกันหลังการสังเกตการสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ครูเกี่ยวกับผลการสังเกตการสอน ซึ่งมีเทคนิคด้วยการชื่นชมพฤติกรรมการสอนที่เด่นและน่าสนใจก่อน

การแนะนำวิธีการจัดการเรียนการสอนเพิ่มเติมและการติดตามพัฒนาการของครู พบว่า ผู้นิเทศให้คำแนะนำวิธีการควบคุมชั้นเรียน และแนะนำให้ครูแสวงหาวิทยวิธีต่าง ๆ ในการนำมาปรับปรุงและพัฒนาการสอนด้วยตนเอง มีการติดตามพัฒนาการการจัดการเรียนการสอนของครูด้วยการสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนในครั้งต่อไป

การพัฒนาตนเองของครู

ผลการศึกษาการพัฒนาตนเองของครู ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดกำแพงเพชรในสามด้าน ผลการวิจัยในแต่ละด้านพบว่า

ด้านการเตรียมการสอน

การทำแผนการสอน พบว่า ครูที่เชี่ยวชาญมีประสบการณ์ในการสอน มีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนด้วยตนเอง โดยการวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือเรียนมาเขียนแผนการสอนตามรูปแบบที่กระทรวงกำหนดให้ 5 ชั้น

แหล่งข้อมูลหรือแหล่งค้นคว้าเพื่อทำแผนการสอน ครูใช้หนังสือเรียน คู่มือครู เอกสารที่ใช้เรียนในระดับปริญญาตรีมาประกอบ และศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากอินเทอร์เน็ต

การเลือกเนื้อหา พบว่า กระทรวงเป็นผู้กำหนดหลักสูตรให้ใช้หนังสือเหมือนกันทุกโรงเรียนทั่วประเทศ ครูมีหน้าที่สอนตามเนื้อหาที่กระทรวงกำหนด ครูส่วนใหญ่ศึกษาค้นคว้าหาเนื้อหาเพิ่มเติมด้วยตนเอง ปรับความยากง่ายของเนื้อหาตามความแตกต่างของนักเรียน

การเลือกวิธีสอนและกิจกรรมการสอน พบว่า กระทรวงมีนโยบายให้ครูมีการจัดการเรียนการสอน โดยให้เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child-centered) ครูต้องเตรียมวิธีการสอน เตรียมแบบฝึกหัดไว้ล่วงหน้า สังเกตเนื้อหาให้มีความกระชับและเข้าใจได้ง่าย

การผลิตสื่ออุปกรณ์การสอน พบว่า ส่วนใหญ่ใช้อุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนที่โรงเรียนแจกให้ เช่น เครื่องคิดเลข ไม้บรรทัด วงเวียน เป็นต้น

การเตรียมการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ พบว่า ครูมีการเขียนบันทึกไว้ในแผนการสอนว่าครูจะใช้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างไร มีการจัดทำข้อสอบล่วงหน้าสำหรับการสอบประจำเดือน เพื่อดูความก้าวหน้าในการเรียนของนักเรียน

ด้านการจัดการเรียนการสอน

ครูมีการแบ่งนักเรียนให้นั่งเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 5-8 คน ให้นักเรียนที่เรียนเก่งนั่งกับนักเรียนที่เรียนอ่อนกว่า เพื่อให้ช่วยเหลือน้องซึ่งกันและกัน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามลำดับ 5 ขั้นตอน ครูส่วนใหญ่ใช้เทคนิควิธีสอนที่หลากหลาย ทั้งการบรรยายอธิบายเนื้อหา การสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาต่าง ๆ เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน ส่งเสริมให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม มีทักษะ การควบคุมชั้นเรียน สร้างบรรยากาศเพื่อกระตุ้นความสนใจของนักเรียน

ด้านการประเมินตนเอง

การประเมินการจัดการเรียนการสอนของครู พบว่า ครูคอยสังเกตความตั้งใจเรียนของนักเรียนกับ วิธีสอนของครูว่านักเรียนชอบและเรียนแล้วเข้าใจได้มากน้อยเพียงใด สังเกตกิจกรรมการเรียน การถามตอบ การทำงาน และผลการสอบประจำเดือน

การนำผลการประเมินไปปรับปรุงตนเองของครู พบว่า ครูจะสังเกตดูกิจกรรมการเรียน การเอาใจใส่ ของนักเรียน ความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียน แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของ ตนเอง หาเทคนิควิธีสอนเพื่อให้เกิดความดึงดูดใจ กระตุ้นความสนใจนักเรียน พยายามค้นคว้า หาความรู้ เกี่ยวกับเนื้อหาในบทเรียนจากหนังสือและตำราต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้มากยิ่งขึ้น หาซื้อหนังสือที่เกี่ยวกับ วิชาที่สอนจากแหล่งต่าง ๆ หรือขอหนังสือจากเพื่อนครูที่สอนในโรงเรียนอื่นหรือครูในโรงเรียนเดียวกัน อ่าน ตำราต่างประเทศ ครูบางคนไปศึกษาต่อ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้ตนเองรู้ลึกในศาสตร์วิชาที่ตนเองสอน ค้นคว้า โจทย์แบบฝึกหัดต่าง ๆ และข้อสอบที่เคยสอบมาแล้ว เพื่อเอาไปสอนพิเศษให้กับนักเรียนที่สนใจและอยาก เรียนรู้เพิ่มเติม ครูพยายามศึกษาหาจุดบกพร่องของตนเอง เพื่อนำมาปรับปรุงให้ตนเองมีวิธีสอนที่น่าสนใจ สร้างความมั่นใจและดึงดูดนักเรียนให้มีความสนใจอยากเรียนกับตนเองมากขึ้น ซึ่งมีผลต่อการสอนพิเศษที่เป็น การหารายได้เสริมจากเงินเดือน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยการศึกษาการดำเนินการนิเทศการสอน และการพัฒนาตนเองของครูในโรงเรียน มัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดกำแพงเพชร ราชอาณาจักรกัมพูชา มีผลการวิจัยที่น่าสนใจที่จะนำมาอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

การดำเนินการนิเทศการสอน

การเตรียมการก่อนการสังเกตการสอน

การตรวจแผนการสอน โรงเรียนกำหนดให้ครูส่งแผนการสอนล่วงหน้าก่อนเปิดภาคเรียน เพื่อตรวจสอบ ความถูกต้องของเนื้อหาบทเรียน ความถูกต้องในการกำหนดลำดับขั้นตอนในการสอน การใช้สื่อ กิจกรรมที่ สอดคล้องกับเนื้อหา และวิธีการวัดประเมินผลหลังการสอน ซึ่งเป็นวิธีการที่ดี ครูได้เตรียมกิจกรรมและวิธี

การเรียนการสอนล่วงหน้า ทำให้ครูสามารถจัดข้อผิดพลาดในการดำเนินการสอนในชั้นเรียนได้ ซึ่ง ศศิธร เชียวกอ (2553) ได้กล่าวว่า การเตรียมการสอนมีความสำคัญมากจะทำให้ครูสอนอย่างมีประสิทธิภาพ สอนตามขั้นตอน สอนได้อย่างราบรื่น อีกทั้งครูสามารถประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้ตลอดเวลาตามที่ได้กำหนดผลที่เกิดกับนักเรียนในแต่ละชั้นในแผนการสอน ในการจัดการเรียนการสอนต้องดำเนินการไปตามขั้นตอนของแผนการสอนให้ได้ครบทุกขั้นตอนโดยมีการเขียนกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ทั้ง 5 ชั้น ดังนี้ ชั้นที่ 1 ครูทำการตรวจความเรียบร้อยในชั้นเรียน ตรวจความสะอาด ตรวจวินัยและการแต่งกายของนักเรียน และสำรวจนักเรียนที่ขาดเรียน ชั้นที่ 2 ครูทบทวนบทเรียนนักเรียนในเรื่องที่ได้สอนในช่วงก่อนและ การนำเข้าสู่บทเรียนใหม่ ชั้นที่ 3 เป็นชั้นสอนบทเรียนใหม่ ชั้นที่ 4 ชั้นการวัดและประเมินผล และชั้นที่ 5 การมอบหมายการบ้านให้ไปทำที่บ้าน กระทรวงกำหนดให้ครูเขียนแผนการสอน 5 ชั้น เพราะว่า นอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนการสอนของครูแล้ว ครูจำเป็นต้องฝึกให้นักเรียนมีระเบียบวินัย รัก ความสะอาด เพื่อตอบสนองนโยบายในการพัฒนาการศึกษาระหว่าง ปี ค.ศ. 2009-2013 กระทรวงมีวิสัยทัศน์ ในการพัฒนานักเรียนให้เป็นเยาวชนที่มีคุณภาพ และมีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้และทักษะชีวิตพื้นฐานในการดำรงชีวิต การฝึกระเบียบวินัยเด็กได้กำหนดไว้ในชั้นที่ 1 ครูต้องตรวจการปฏิบัติตัวของนักเรียนก่อน การเริ่มกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน

การตรวจสมุดบันทึกรายงาน 4 เล่มของครู โดยสมุดแต่ละเล่มมีรายละเอียดดังนี้

สมุดบันทึกเกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้ครูทราบว่าครูสอนเนื้อหาบทเรียนในแต่ละชั้นเรียน สอนถึงเรื่องใด ตามหลักระเบียบและวิธีการดำเนินการสอนครูไม่ควรไปถามนักเรียนว่าครูได้สอนอะไรไปบ้าง ถือว่าผิดจรรยาบรรณครูและอาจจะทำให้นักเรียนรู้สึกว่าการเตรียมตัวก่อนการสอน ขาดความเอาใจใส่ ในเรื่องที่จะสอน ทำให้นักเรียนหมดความเชื่อถือในตัวครู

สมุดบันทึกการขาดเรียนของนักเรียน ครูจำเป็นต้องบันทึกชื่อนักเรียนที่ไม่ได้มาเรียนหรือเข้าเรียนใน ชั่วโมงที่ตนเองรับผิดชอบสอน เพื่อติดตามการมาเรียนของนักเรียนและป้องกันนักเรียนไปทำอะไรที่ผิด กฎหมายหรือมีอุบัติเหตุโดยครูไม่ได้ทราบ ถ้าหากว่ามีปัญหาครูจะได้มีหลักฐานมาแสดงให้เห็นชัดเจนว่าครูไม่มีความผิดหรือขาดความรอบคอบในการควบคุมนักเรียน

สมุดบันทึกคะแนนประจำเดือนของนักเรียนแต่ละเดือน สมุดเล่มนี้ใช้เพื่อบันทึกผลคะแนนสอบ แต่ละเดือนของนักเรียน เป็นการติดตามพัฒนาการการเรียนรู้ของนักเรียนในแต่ละเดือนว่านักเรียนแต่ละคน มีความก้าวหน้าหรือไม่ หรือมีการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ในทางที่ดีขึ้นหรือลดลง ซึ่งทำให้ครูได้รู้และศึกษา สาเหตุทำไมนักเรียนจึงมีการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ ครูยังต่อการรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและจะ ได้นำแนะหรือแก้ไขพฤติกรรมนักเรียนได้ตามความเหมาะสม

สมุดบันทึกการประชุมต่าง ๆ ในโรงเรียน ครูทุกคนต้องมีเพื่อจดบันทึกสาระการประชุมต่าง ๆ ในแต่ละครั้ง เช่น การประชุมมอบหมายงาน การประชุมกลุ่มหมวดวิชา และอื่น ๆ ครูต้องนำมาทบทวนและทำ ตามการประชุม เพราะว่าทั้งวาระและเนื้อหาการประชุมโรงเรียนไม่มีเอกสารแจกให้ครูที่เข้าร่วมการประชุม เพราะฉะนั้น ครูทุกคนจำเป็นต้องบันทึกการประชุมด้วยตนเอง เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเอาใจใส่และการให้ ความสำคัญต่อการประชุมต่าง ๆ ในโรงเรียน

สมุดแต่ละเล่มนั้นล้วนมีความสำคัญและเป็นเรื่องจำเป็นที่ครูทุกคนต้องปฏิบัติเพื่อเป็นหลักฐานใน การบ่งบอกถึงความตั้งใจ เอาใจใส่ปฏิบัติงานและมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ซึ่งโรงเรียนต้องปฏิบัติตาม กฎระเบียบของกระทรวง เป็นข้อบังคับให้ครูทุกคนต้องปฏิบัติและมีการเขียนบันทึกทุกพฤติกรรมเกี่ยวกับการ ปฏิบัติงานทั้งงานของโรงเรียนและงานการจัดการเรียนการสอนของตนเอง เพื่อเป็นเอกสารหลักฐานใน การปฏิบัติหน้าที่งานของครูในโรงเรียนในแต่ละปีการศึกษา นอกจากนี้ยังบ่งบอกถึงศักยภาพ ความอดทน

ความรอบคอบ และการรับผิดชอบต่อนักเรียนที่เป็นครูถึงแม้แต่โรงเรียนไม่มีงบประมาณหรือรางวัลเป็นค่าตอบแทนครูดีเด่นก็ตาม แต่ครูยังมีความมุ่งมั่นและความรักงานและทำตามหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี

การสังเกตการสอน

ผลการวิจัย พบว่า การสังเกตการสอนตามแบบการสอน 5 ขั้นที่ครูต้องทำให้ครบถ้วน โดยเฉพาะขั้นที่ 1 การตรวจความเรียบร้อยในชั้นเรียน ความสะอาด การแต่งกาย และสำรวจรายชื่อนักเรียนที่ขาดเรียนในประเทศกัมพูชาเรียกว่า “ขั้นรัฐบาลชั้นเรียน” โดยผู้นิเทศใช้เครื่องมือที่กระทรวงกำหนดให้ เช่น แบบบันทึกเชิงปริมาณ แบบบันทึกเชิงคุณภาพ และแบบผสมผสาน ส่วนใหญ่ผู้นิเทศเลือกใช้เครื่องมือแบบผสมผสานมีทั้งแบบตรวจสอบรายการ (checklist) และบันทึกพฤติกรรมการสอนของครู โดยส่วนตรวจสอบรายการ ผู้นิเทศตรวจว่าครูมีแผนการสอน มีสมุดบันทึกต่าง ๆ หรือไม่ ครูมีสมุดหรือเอกสารอะไรบ้าง มากน้อยเพียงใด และอีกส่วนหนึ่งเป็นการบันทึกพฤติกรรมการสอนของครู ผู้นิเทศทำการบันทึกโดยการเขียนตามพฤติกรรมที่สังเกตเห็น เช่น กระบวนการดำเนินการจัดการเรียนการสอน การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน การบริหารชั้นเรียน วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน ความรู้ความสามารถสอนเนื้อหาบทเรียน เป็นต้น ซึ่ง วัชรวิทย์ เล่าเรียนดี (2554) ได้กล่าวถึงลักษณะการใช้เครื่องมือในการสังเกตการสอนแบบผสมผสานเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อสังเกตและบันทึกข้อมูลเชิงปริมาณรวมกับการบันทึกข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้ 1) สังเกตและบันทึกความถี่หรือพฤติกรรมตัวชี้วัดกระบวนการสอน/รูปแบบการสอน และเขียนอธิบายรายละเอียดการปฏิบัติของแต่ละขั้นตอน 2) สังเกตและบันทึกตัวชี้วัดกระบวนการสอน/รูปแบบการสอนหรือกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งกระบวนการและกำหนดค่าระดับคุณภาพของการปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน และ 3) สังเกตการสอนด้วยตัวชี้วัดกระบวนการสอน/รูปแบบการสอนรวมกับการเขียนอธิบาย การปฏิบัติแต่ละขั้นตอน และค่าระดับคุณภาพการปฏิบัติแต่ละขั้นตอน

หลังการสังเกตการสอน

จากผลการวิจัย พบว่า ผู้นิเทศวิเคราะห์วิธีสอนและกิจกรรมการสอน กระบวนการจัดการเรียนการสอน และวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในชั้นเรียนของครู จะเห็นได้ว่า ผู้นิเทศดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการ และหลักการการปฏิบัติของผู้นิเทศของกระทรวง และวิเคราะห์ว่าครูมีการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากน้อยเพียงใด เพราะว่าตามกฎระเบียบ กระทรวงให้ครูดำเนินการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้นให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม และวิเคราะห์ตั้งแต่การแต่งกายของครู การใช้เสียงในห้องเรียน การวางตัวการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน การให้กำลังใจ การกระตุ้นนักเรียน การกำหนดลำดับขั้นตอนของบทเรียนและกิจกรรมการเรียนการสอน และวิเคราะห์เทคนิควิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในชั้นเรียนของครูเมื่อครูพบปัญหา เช่น ถ้าหากมีนักเรียนถามแล้วครูไม่สามารถตอบได้ในขณะนั้นครูต้องตอบอย่างไรและทำอย่างไรเพื่อไม่ให้นักเรียนรู้ว่าครูไม่สามารถตอบนักเรียนได้ในขณะนั้น เป็นต้น ซึ่ง Glickman and other (2010) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์และการตีความความในการสังเกตพฤติกรรมการสอนของครู ผู้นิเทศนำข้อมูลที่ได้บันทึกมาทำการศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งศึกษาข้อมูลที่ได้บันทึก เช่น ความถี่หรือพฤติกรรมที่ซ้ำ ๆ กิจกรรมที่ไม่ได้ปฏิบัติขณะสอน การถามและตอบคำถามนักเรียน การกระตุ้นให้แรงจูงใจนักเรียน เป็นต้น อีกอย่างผู้นิเทศควรพิจารณาเลือกประเด็นที่ควรนำมาอธิบายให้ครูฟังและเลือกวิธีการประชุมหลังการสังเกตการสอน สอดคล้องกับ Copeland and Boyan (1978, อ้างถึงใน วัชรวิทย์ เล่าเรียนดี, 2554) ได้กล่าวถึงในกระบวนการนิเทศการสอนว่า หลังจากทำการสังเกตการสอนของครูในชั้นเรียนเสร็จ ผู้นิเทศจำเป็นต้องวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตการสอน และพิจารณาพฤติกรรมที่ควรคงไว้และที่ควรมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงต่อไป ส่วนการให้ครูมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตผู้นิเทศให้ครูผู้สอนร่วมกันกับครูพิจารณาจุดเด่นและพิจารณาพฤติกรรมที่จะคงไว้ และพฤติกรรมที่จะปรับปรุง

เปลี่ยนแปลงในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ กระทรวงอบรม เยาวชน และกีฬา (1999) กล่าวว่า การดำเนินการหลัง การสังเกตการสอน ผู้นิเทศควรต้องรวบรวมข้อมูลและทำการวิเคราะห์ผลการเรียนการสอนของครูแล้วประชุมแจ้งผลการสังเกตการจัดการเรียนการสอนแก่ครู แล้วให้คำแนะนำ ชี้แนะในการ ปรับปรุงวิธีการ เทคนิค และทักษะการจัดการเรียนการสอนเพิ่มเติม

การพัฒนาตนเองของครู

ผลการศึกษาการพัฒนาตนเองของครู ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดกำแพงเพชรในสามด้าน ผลการวิจัยในแต่ละด้านพบว่า

ด้านการเตรียมการสอน พบว่า ครูที่มีชื่อเสียงและมีความชำนาญด้านการสอน มีการเตรียมเนื้อหา บทเรียน เตรียมกิจกรรมการเรียนการสอน วิธีสอน สื่ออุปกรณ์การสอนและวิธีการวัดประเมินผลการจัดการเรียนการสอนไว้ล่วงหน้า จากความพยายามไปศึกษาค้นคว้าหาเอกสาร ตำราต่าง ๆ จากครูที่เคยเรียนปริญญาตรี จากอินเทอร์เน็ต และครูบางคนค้นคว้าจากหนังสือตำราต่างประเทศที่ขอจากเพื่อน ๆ มาคัดเลือกเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีเนื้อหาที่หลากหลาย นอกเหนือจากเนื้อหาในหนังสือเรียนที่กระทรวงกำหนดให้สอนในชั้นเรียน ครูพยายามใช้เวลาศึกษาวิเคราะห์และเลือกเนื้อหาที่สำคัญ ๆ ที่ควรนำไปสอดแทรกในแผนการสอน การจัดการเรียนการสอนครูมีความอดทน พยายามหาวิธีการทุกอย่างเพื่อให้ตนเองมีความชำนาญด้านการสอน มีความรู้กว้างและรู้สึกในสายวิชานั้น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากระบบการจัดการโรงเรียน ทั้งกระทรวงและกรมกระทรวงอบรม เยาวชน และกีฬาจังหวัด ไม่มีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการจัดอบรมพัฒนาครูเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียน การสอน วิธีสอนใหม่ ๆ กระทรวงเพียงแต่ให้โรงเรียนช่วยพัฒนาศักยภาพการจัดการเรียนการสอนของครูโดยการนิเทศการสอนอย่างเดียว ทั้งนี้ครูได้รับความรู้เกี่ยวกับวิธีสอน กระบวนการจัดการเรียนการสอนจากการให้ข้อมูลย้อนกลับจากผู้นิเทศชั้นพื้นฐานเท่านั้น อย่างเช่น ผู้นิเทศแนะนำว่าครูยังขาดทักษะการให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม วิธีช่วยเหลือนักเรียนที่เรียนอ่อน มีเทคนิคแก้คำตอบผิดของนักเรียน (กรมกระทรวงจังหวัดกำแพงเพชร, 2005) ดังนั้นหลังจากครูได้รับข้อมูลย้อนกลับจากการนิเทศแล้ว ครูต้องศึกษาหาวิธีจัดการเรียนการสอนใหม่ ๆ โดยการใช้ความชำนาญ รวมทั้งเทคนิคทักษะที่ตนเองมีนำมาปรับปรุง พัฒนาตนเอง เพื่อแก้ไขจุดบกพร่องตามคำแนะนำของผู้นิเทศ (กรมกระทรวงอบรม เยาวชน และกีฬา จังหวัดกำแพงเพชร, 2005) การเตรียมการสอนล่วงหน้าของครูเป็นสิ่งสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงการเอาใจใส่ในเรื่องการสอน ความเป็นครู มีความรับผิดชอบสูง และครูมีอุดมการณ์อยากให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหา บทเรียนที่มีความหลากหลายแล้วยังทำให้ตนเองมีเอกสารตำราการสอนทันสมัยอยู่ตลอดเวลา การเตรียมตัวของครูสามารถมีอิทธิพลต่อการอยากเรียนของนักเรียน นักเรียนจะเชื่อถือการเรียนการสอนของครู เพราะนอกจากจะมีเนื้อหาบทเรียนใหม่ ๆ ที่หลากหลายแล้วนั้น ครูยังดำเนินกิจกรรมการสอนได้อย่างราบรื่นโดยไม่มีติดขัด ซึ่ง ศศิธร เขียวก้อ (2553) ได้กล่าวว่า การเตรียมการสอนก่อนเปิดภาคเรียนนั้น ดูว่าในภาคเรียนที่หนึ่งภาคเรียนที่สอง ว่ามีเรื่องอะไรที่จะสอน และมีแนวคิด ลำดับขั้นตอนกิจกรรมต่าง ๆ ของเนื้อหาอะไรบ้าง เพื่อนำมาจัดกิจกรรมให้เป็นระบบในแผนการสอน เพราะว่า การเตรียมตัวก่อนการสอนเราจะรู้ว่าแต่ละขั้นในแผนการสอนเรามุ่งหวังให้เกิดผลการเรียนรู้อะไรกับนักเรียน

ด้านการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนของครูมีชื่อเสียงและมีความชำนาญด้านการสอนครูมีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามที่ได้เตรียมไว้ในแผนการสอน ใช้วิธีสอนแบบผสมผสาน สอนการคิดวิเคราะห์ในชั้นเรียนเป็นส่วนใหญ่ ครูมักจะวิเคราะห์พฤติกรรมการสอนของตนเองตลอดเวลาและศึกษาหาจุดบกพร่องของตนเอง

ว่า การดำเนินกิจกรรมการสอนตลอดชั่วโมงที่สอนในชั้นเรียนนั้นยังมีปัญหาหรือขาดความพร้อมในการสอนอย่างไรและได้เจอปัญหาอะไรบ้างในการดำเนินการสอนนั้น ๆ ครูคำนึงถึงความสามารถที่แตกต่างในการเรียนรู้และระดับความเข้าใจของนักเรียนแต่ละคนในชั้นเรียน และหาวิธีสอนเพื่อที่จะทำให้การเรียนการสอนในชั้นเรียนดำเนินการได้อย่างราบรื่นน่าสนใจ มีปฏิสัมพันธ์ถาม-ตอบระหว่างนักเรียนกับครูอย่างสนุกสนานในชั้นเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ อารมณ์ ใจเที่ยง (2553) ได้กล่าวถึงการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน ควรใช้เทคนิควิธีสอนที่หลากหลายทำให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนและควรจัดกิจกรรมให้มีบรรยากาศรื่นรมย์ สนุกสนานและเป็นกันเอง ทำให้นักเรียนมีความสุขและทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อวิชาที่เรียน นอกจากนี้ ครูพยายามศึกษาค้นคว้าหาวิธีการจัดการเรียนการสอนจากแหล่งต่าง ๆ เช่นจากการถามเพื่อนครูด้วยกัน จากการสังเกตการสอนครูที่สอนเก่ง ๆ และพยายามคิดสร้างวิธีการจัดการเรียนการสอนใหม่ ๆ ที่มีความแตกต่างจากครูอื่น ๆ ในโรงเรียน เพื่อดึงดูด ความสนใจของนักเรียนว่าตนเองมีวิธีสอนบทเรียนที่หลากหลายทำให้นักเรียนอยากมาเรียนกับตนเองและยอมรับตนเองเป็นครูที่มีความสามารถสูงในการสอนเนื้อหาและมีวิธีสอนที่แตกต่างและเด่นจากครูอื่น ๆ ในโรงเรียนทำให้นักเรียนมาเรียนกับครูเป็นจำนวนมาก นักเรียนจะเล่าต่อ ๆ กันว่า ครูคนนี้สอนเก่ง สอนเนื้อหาที่หลากหลายน่าสนใจและทำให้เรียนแล้วมีความเข้าใจในเนื้อหาบทเรียนมากยิ่งขึ้น ทำให้ครูคนนี้เป็นครูดีเด่นของนักเรียน ด้านการวัดและประเมินผล ครูจะมีวิธีการที่หลากหลายทั้งการทดสอบและการประเมินตามสภาพจริง

ด้านการประเมินตนเอง

การประเมินตนเองของครูที่มีชื่อเสียงและมีความชำนาญด้านการสอน ครูมีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนของตนเองตลอดเวลา จากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสนใจเรียนของนักเรียน เพื่อนำมาปรับปรุงวิธีสอนของตนเอง ครูส่วนใหญ่ใช้ความสามารถเฉพาะตัวในการพัฒนาตนเองให้เป็นครูดีเด่นในโรงเรียน โดยใช้เวลากับการศึกษาค้นคว้าตั้งแต่ขั้นการเตรียมการก่อนการสอน การสอนในชั้นเรียน การประเมินการจัดการเรียนการสอนของตนเองตลอดเวลา ทำให้ครูได้ทราบและแก้ไขปรับปรุงวิธีสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งผลต่อการเลือกเรียนของนักเรียน เพราะระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานในราชอาณาจักรกัมพูชา นักเรียนสามารถเปลี่ยนห้องเรียน เพื่อจะได้เรียนกับครูที่สอนเก่งได้และส่งผลต่อการดึงดูดความสนใจของนักเรียนในการเลือกเรียนพิเศษเพิ่มเติมนอกเหนือจากการเรียนในชั้นเรียน โดยโรงเรียนได้สนับสนุนให้ครูสอนพิเศษเพิ่มเติมตามความสนใจของนักเรียน โดยให้ครูได้ใช้ห้องเรียนเพื่อสอนพิเศษนอกเวลาราชการ ซึ่งการสอนพิเศษถือว่าเป็นงานที่สำคัญของครู เพราะนอกจากจะทำให้ให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ให้มีความสำคัญกับการเรียนหนังสือแล้วยังทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาเพิ่มเติมเจาะลึกถึงทฤษฎี หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาบทเรียนที่เรียนในชั้นเรียนอีกด้วยในขณะเดียวกันก็เป็นรายได้เสริมของครูด้วย การสอนพิเศษเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่ทำให้ครูมีการเรียนรู้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อหาเนื้อหาใหม่ ๆ วิธีสอนใหม่ ๆ ที่หลากหลายที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักเรียนมาเรียนกับตนเอง สอดคล้องกับ จุฑามาศ สกนก (2553) ที่ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง พบว่า ปัจจัยด้านความภาคภูมิใจและด้านผลตอบแทนก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมกระทรวงอบรม เยาวชน และกีฬา จังหวัดกำแพง. (2005). *เอกสารอบรม เรื่องการนิเทศการสอน (Peer Supervision)*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พนมเปญ: โรงพิมพ์อบรม.

- กระทรวงอบรม เยาวชน และกีฬา. (1999). *นิเทศเพื่อประกันคุณภาพการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ปี 1999-2000*. พนมเพ็ญ: โรงพิมพ์อบรม.
- บุญศรี คำชาย. (2545). *พฤติกรรมกับการพัฒนาตน*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- จุฑามาศ สอนกนก. (2553). *ปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการของอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาเอกชน*. วิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาอุดมศึกษา. ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา. คณะครุศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุไรรัตน์ สุตรุ่ง. (2552). *การจัดการนิเทศภายในโรงเรียน Management In-School Supervision: เอกสอนคำสอน วิชา2748617*. กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชานิเทศการศึกษา. ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา. คณะครุศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เรียม ศรีทอง. (2542). *พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน*. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิวเฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- วัชร เล่าเรียนดี. (2554). *นิเทศการสอน (Supervision of instruction)*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วินัย เพชรช่วย. (2555). *การพัฒนาตนเอง*. สืบค้นวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2556, จาก http://www.novabizz.com/NovaAce/Learning/Self_Development.htm
- วิทยากร เชียงกุล. (2552). *อธิบายศัพท์จิตวิทยาและการพัฒนาตนเอง*. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- ศศิธร เขียวกอ. (2553). *สอน 15 ปีไม่เบื่อ เมื่อสำคัญที่เตรียมการสอน*. สืบค้นวันที่ 13 ธันวาคม 2556, จาก <http://ohbiog.wordpress.com/2010/10/30/thai-teachers-tv>

ภาษาอังกฤษ

- Alfongso, R. J., Firth G. R. and Neville, R. F. (1981). *Instructional supervision : A behavior system*. Boston: Allyn and Bacon.
- Glickman, C. D. (1990). *Supervision and instructional leadership : A developmental approach*. (2nd ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Glickman and others. (2010). *Supervision and instructional leadership : A developmental approach*. (8th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Lucio, W. H. and McNeil, J. D. (1979). *Supervision in thought and action*. (3rd ed.). London: McGraw-Hill.
- Oliva, P. F. (1981). *Supervision for today's school*. New York: Khoken Page, London/Nichols Publishing.
- Sergiovanni, T. J. and Starratt, R. J. (1988). *SUPERVISION : human perspectives*. (4th ed.). London: McGraw-Hill.
- Wiles, K. and Lovell, J. T. (1975). *Supervision for Better Schools*. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice-Hall.
- Wiles, K. and Lovell, J. T. (1983). *Supervision for better school*. (5th ed.). Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice-Hall.